

Miroslav Stiplovšek*

***Vpliv gospodarstva na razvoj izobraževanja
v domžalski občini 1864–2002***

***Od ustanovitve osnovne šole v Domžalah
do reorganizacije Srednje šole Domžale***

*Influence of the economy on the development of education
in the Municipality of Domžale 1864 – 2002*

*From the establishment of the primary school in Domžale
to the reorganisation of the Domžale Secondary School*

Izvleček

Prispevek prikazuje tesno povezanost in medsebojno pogojenost med razvojem industrije, obrti in trgovine ter poklicnim in strokovnim izobraževanjem na domžalskem območju, ki je gospodarsko naglo napredovalo od sredine 19. stoletja. V poklicnem šolstvu je pomembna prelomnica ustanovitev vajenske šole leta 1921, ki je po letu 1945 razširila svoj program. Začetek srednjega šolstva je bil ustanovitev Usnjarskega tehnikuma leta 1948, na strokovnem področju pa se je nato razvilo še izobraževanje galanterijskih, usnjarsko-konfekcijskih, ekonomskih, strojnih in računalniških tehnikov. Od leta 2002 je poklicno, strokovno in gimnazijsko izobraževanje združeno v Srednji šoli Domžale.

Abstract

The article shows the close connections between and mutual dependence of the development of industry, crafts and trade and the vocational and technical education in the Domžale area, which experienced fast economic progress from the mid-19th century onwards. In vocational education, an important turning point was the founding of the school for apprentices in 1921, which after 1945 widened its programme. Secondary school education began with the establishment of the leather technology school in 1948, followed by technical education in haberdashery, leather-clothing, business, engineering and computers. Since 2002, vocational, technical and gimnazija education are combined in the Domžale Secondary School.

Ključne besede: poklicno izobraževanje, strokovno izobraževanje, Občina Domžale, Srednja šola Domžale

Key words: vocational education, technical education, Municipality of Domžale, Domžale Secondary School

* Miroslav Stiplovšek, zaslužni prof., dr. zgodovinskih znanosti, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p., Domžale.

Sedanja Občina Domžale je z okoli 34.000 prebivalci med največjimi in tudi najbolj razvitimi občinami v Sloveniji. Mesto Domžale z okoli 14.000 prebivalci ni le sedež številnih medobčinskih upravnih organov ter gospodarskih, socialnih in kulturnih ustanov in zavodov, temveč tudi pomembno izobraževalno središče za sosednje občine oziroma južni del nekdanjega kamniškega okraja.¹ Industrija, obrt in trgovina so se na domžalskem območju od sredine 19. stoletja naglo razvijale. S svojimi kadrovskimi potrebami so vplivale zlasti na razvoj poklicnega in srednjega strokovnega izobraževanja, z demografskimi posledicami in prilivom njihovih velikih finančnih prispevkov v občinski proračun pa tudi na celotno šolstvo. Nastanek slamnikarske industrije in prve javne šole v Domžalah sta sovpadala. Velik napredek navedenih gospodarskih panog v obdobju med vojnoma je vplival na nastanek obrtno-nadaljevalne šole (1921) in meščanske šole (1938) v Domžalah. V obdobjih razmaha industrije, obrti in trgovine po koncu vojne leta 1945 do začetka devetdesetih let se je naglo razvijalo tudi poklicno in strokovno izobraževanje, vzporedno pa osnovno šolstvo. Zadnja prelomnica v razvoju izobraževanja v domžalski občini je reorganizacija Srednje šole Domžale leta 2002 z oblikovanjem Poklicne in strokovne šole ter Gimnazije, kar pomeni pomembno širitev njenega izobraževalnega programa.²

Povezanost razvoja slamnikarske industrije in šolstva v Domžalah od sredine 19. stoletja do prve svetovne vojne

Domžale so bile pred letom 1850 kmečko naselje z okoli 900 prebivalci. Prve javne šole na domžalskem območju so nastale v starih cerkvenih središčih, najprej v dobski župniji leta 1787, Domžale pa so bile tedaj le podružnica mengeške fare. Domžalska trivialka je bila leta 1864 ustanovljena v času nastanka prvih slamnikarskih tovarn. Domžale pa so bile že od sredine 18. stoletja središče slamnikarske domače obrti. Prodaja slamnikov se je postopoma širila po vsej habsburški monarhiji in je pomembno povečala dohodek kmečkega prebivalstva na domžalskem območju. V drugi polovici 19. stoletja pa se je naglo razvijala tovarniška proizvodnja slamnikov. Velike tovarne so v Domžalah zgradili tirolski podjetniki, manjše obrate pa so ustanavljali tudi slovenski obrtniki. V začetku 20. stoletja je bilo v Domžalah 20 večjih in manjših tovarniških obratov, ki so sezonsko od jeseni do spomladi zaposlovali okoli tisoč delavk in delavcev. Kakovostni izdelki domžalske slamnikarske industrije so se uveljavili na evropskem tržišču. Posledica razmaha slamnikarstva je bila več kot podvojitev števila prebivalcev v Domžalah. Leta 1910 jih je bilo 1960, med njimi tudi okoli 280

1 Miroslav Stiplovšek, Nastanek Mestne občine Domžale leta 1952: pomembna prelomnica v razvoju domžalskega območja, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 103 in 106.

2 Opis razvoja vseh vrst šol v sedanji Občini Domžale je v knjigi Šolstvo v domžalski občini: zbornik ob 150-letnici ustanovitve osnovne šole v Domžalah (ur. Andreja Pogačnik Jarc), Domžale: Občina 2014, 272 strani.

pripadnikov nemške narodnosti, ker so tirolski podjetniki na vodilna mesta zaposlovali predvsem svoje rojake.³

Te velike gospodarske in demografske spremembe so vplivale na naglo rast osnovnega šolstva v Domžalah. Prva javna šola je začela delovati v neprimernih prostorih stare kmečke hiše. Občinski odbor je potem, ko se je s prilivi sredstev slamnikarskih podjetij znatno povečal občinski proračun, sklenil zgraditi novo šolo. V novi zgradbi se je pouk začel leta 1888. Od začetka do leta 1910 se je število učencev Osnovne šole Domžale skoraj potrojilo na 328, poučevali so jih štirje učitelji, iz enorazrednice pa se je do tedaj razvila v štirirazrednico. V tem letu je občina še znatno razširila šolsko zgradbo.⁴ V Domžalah pa je poleg slovenske šole od leta 1890 na pobudo Schulvereina v posebni stavbi delovala za otroke tirolskih priseljencev tudi zasebna dvorazredna nemška osnovna šola z največ 50 učenci. S poukom je prenehala ob nastanku jugoslovanske države leta 1918,⁵ s katerim se začenja tudi novo obdobje v razvoju gospodarstva in šolstva na domžalskem območju.

Velika okrepitev industrije in obrti med vojnama ter ustanovitev obrtno-nadaljevalne (1921) in meščanske šole (1938) v Domžalah

Z začetkom prve svetovne vojne se je končalo obdobje razcveta domžalske slamnikarske industrije, upadanje njene proizvodnje in števila zaposlenih pa se je končalo z njenim propadom v času velike gospodarske krize v prvi polovici tridesetih let. Temeljna vzroka za konec domžalske evropsko znane slamnikarske industrije sta bila izguba velikega tržišča s propadom habsburške monarhije in carinske ovire z nastankom novih držav.⁶ Vzporedno z njenim postopnim propadanjem so v Domžalah in okolici nastajali številni tovarniški obrati, hkrati pa sta se krepili obrt in trgovina. Na velik razmah industrije na domžalskem območju med vojnama so vplivali zlasti ugodna prometna lega, obilica vodne energije ob Kamniški Bistrici in številna delovna sila, ki si je pridobila izkušnje v slamnikarski industriji. Med vojnama je na območju sedanje Občine Domžale delovalo dvajset tovarniških obratov osmih industrijskih panog. V njih je bilo konec tridesetih let zaposlenih nad 1700 delavcev in delavk skozi

3 Začetke slamnikarstva in šolstva je prvi prikazal župnik Franc Bernik v Zgodovini fare Domžale, Kamnik: samozaložba, 1923, str. 175–187 in 216–235. Miroslav Stiplovšek, Razvoj Domžal od vaškega naselja do mesta in izobraževalnega središča, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 9–12.

4 Metka Karlovšek, Ustanovitev osnovne šole v Domžalah leta 1864 in njen razvoj do druge svetovne vojne, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 47–50.

5 Bernik 1923, str. 232.

6 Franc Bernik, Zgodovina fare Domžale, druga knjiga, Groblje: samozaložba, 1939, str. 23–28; Matjaž Brojan, Slamnata sled Domžal: 300 let slamnikarstva, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 255–259.

OBRATNO - NADALJEVALNA ŠOLA 1920 - 1941.

Šol. leto 1920 in 1921/2

Pred vojno že je bil nadzornik obrtnonadaljevalne šole Ing. Foerster Jaroslav, ki je del navodila za ustanovitev te šole.

6.10.1920. se je sestel pripravljalni odbor: Gerent tovarnice slaničnikov v Stobu Fr. Cerar, občin. svet. Slokar Andrej, Skok Anton in Adamič Josip ter učitelj Iv. Stenovec. Sestavi in odobri se pravilnik. Dolžni so šole obiskovati: iz Domžal Stoba, Stude, Depalje vasi, Trzina, Vira, Podrečja, Rodice, Sp. Jarš. Volitve v občinski svet so povzročile zastoje te ukoliže za eno leto.

Prejšnja Pripr. odbora je bila vložena 10.X.1921. po Okr. glavarstvu v Kamniku na Min. trg. in ind., oddel. v Ljubljani. - 30. novembra 1921., št. 7954/21 je prišla rešitev: Obrtno nadaljevalna šola je ustanovljena in bo po vsakolet. poudarju dobivala redno državno podporo. - Pouk prične 4. decembra 1921: 84 vajencev. Poučujeta Ivan Stenovec in Jeretina Karel.

Po vojni se ugotavlja, da mnogi ne znajo pisati in brati ter računati in je treba torej začeti s poukom od temeljev. V vsakem oddelku je 46 vajencev. Pouk se vrši dvakrat ob delavnikih od 18-20. ure in ob nedeljah od 8-11. u.

Šol. odbor z dne 2.2.1922: predsednik Skok Anton, župan, vodja Stenovec Ivan, Ložar Miha, Kovač iz Dragomlja kot zast. obrtnikov, Cerar Franc, blagajnik in podpredsednik tovarne Stob/zast. ZFOI, Slokar Andrej/Haučns uprava/, Adamič Jos kot prispevalni faktor.

Vsega je obiskovalo to šolo prvo leto: 108 vajencev. Uspešno je opravi 10:49, neusp. 35, ostali so izstopili, ker jim je učna doba potekla. - Obračun: 6998 Din izdatkov, učiteljski honorar po 6 Din za uro. Pouk je zaključen 30.4 1922.

L. 1922 /3 :

Začetek 1.10.1922. Vpisanih: 111 učencev, razdeljenih v 2 pripravljalna razreda in 1. razred. Učijo: Odlašek Josip, Jeretina Karel, Stenovec Ivan. Nadzoroval je Miha Presl. Obračun izkazuje 13.032 Din/prispevki občin 4879 Din/V aprilu je bila prirejena prva razstava, katere obisk je bil dober in uspeh prav dobe

Iz kronike domžalske obrtno-nadaljevalne šole (hrani SŠM, dokumentacijska zbirka, Vajenska šola raznih strok Domžale).

vse leto, medtem ko so slarnikarske tovarne obratovalle le sezonsko in so morali zaposleni v poletnih mesecih poiskati kmečka dela.⁷ Naraščala je tudi zaposlenost v obrti in trgovini. Pred razglasitvijo Domžal za trg leta 1925 je bilo že okoli 65 različnih obrti, 20 gostinskih lokalov ter 40 večjih trgovin in manjših prodajaln,⁸ do konca tridesetih let pa je število obrti v Domžalah naraslo že na okoli 110.⁹

Gospodarski napredek je imel velike socialne posledice, saj se je na ožjem domžalskem območju v tridesetih letih že večina prebivalstva preživljala z zaposlitvijo v industriji, obrti in trgovini. Velike demografske spremembe kaže porast prebivalstva v Domžalah, ki so imele v začetku dvajsetih let okoli 2000 prebivalcev, pred začetkom vojne pa že okoli 3000. Od dva do trikrat se je povečalo tudi število prebivalcev v drugih krajih, kjer so bile tovarne. Številni delavci iz kmečkih predelov so se priseljevali v kraje svoje zaposlitve.¹⁰ Demografske spremembe so vplivale zlasti na razvoj Osnovne šole Domžale, ki jo je v šolskem letu 1937/38 obiskovalo nad 400 učencev.¹¹ Občutno se je povečalo tudi število učencev v drugih šolah, ki so bile v novih industrijskih krajih.

Ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole

Kadrovske potrebe industrije, obrti in trgovine pa so imele za posledico tudi začetek poklicnega izobraževanja v Domžalah. Ob razglasitvi Domžal za trg so prav ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole leta 1921 poudarili kot posebej pomembno pridobitev za napredek gospodarstva. Med številnimi obrtniki je prevladalo spoznanje, da jim je »poleg praktičnega znanja, predvsem potrebno teoretično znanje«. Na predlog pripravljalnega odbora, ki so ga sestavljali večji obrtniki, je oddelek ministrstva trgovine in industrije v Ljubljani novembra 1921 izdal dovoljenje za ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole v Domžalah, že naslednji mesec pa se v prostorih osnovne šole začel pouk za vajence. Pobudnike je presenetil vpis 101 vajenca v prvem letu. Tudi posamezni obrtniki, ki »so smatrali šolo za krajo časa na račun delavnice«, so postopoma spoznavali njeno koristnost. Do šolskega leta 1924/25 jo je obiskovalo 453 vajencev, največ iz mehanične, gradbene in oblačilne stroke. Njeno uspešno delo kaže tudi sodelovanje nekaj deset njenih učencev na razstavi obrtnih del v Ljubljani leta 1925, med katerimi jih je bilo šest tudi nagrajenih. Šola je imela precejšnje probleme z naraščanjem stroškov za pripravljalni, prvi in drugi razred ter za nabavo opreme. Ker je bila državna dotacija nizka, so za njeno delovanje s finančnimi prispevki skrbeli zlasti Občina Domžale, Trgovska in obrtna zbornica ter domžalski obrtniki in podjetniki. V Domžalah je bilo za šolanje vajencev »precej dobro preskrbljeno«, kot ugotavlja list

7 Miroslav Stiplovšek, Propad slarnikarske industrije in razvoj novih industrijskih panog na domžalskem območju 1918–1941, *Zgodovinski časopis* 47, 1993, št. 3, str. 425–437.

8 Bernik 1923, str. 384–390.

9 Bernik 1939, str. 278–286.

10 Stiplovšek 2012, str. 43 in 56–57.

11 Karlovšek 2014, str. 53.

*Učenci in učitelji ob 10 letnici obrtno-nadaljevalne šole leta 1931
(Šolstvo v domžalski občini 2014, str. 14).*

Domžalec, in kot bodočo nalogo poudarja, da bo potrebno začeti tudi z izobraževanjem vajenk zlasti v oblačilni in slamninarski obrti.¹² Število učencev je bilo v obdobju med vojnama vsako leto nad 100, v šolskem letu 1938/39 pa poleg 87 vajencev tudi 15 vajenk, 11 predmetov pa je poučevalo pet učiteljev. Ob koncu šolanja so učenci opravljali zaključni praktični in teoretični pomočniški izpit za okoli deset obrtnih poklicev.¹³ Obrtno-nadaljevalna šola je delovala tudi vsa štiri leta med okupacijo. Nemški učitelji pa so poučevali predvsem splošno izobraževalne predmete, pouka strokovnih predmetov pa je bilo le za nekaj ur tedensko.¹⁴

Ustanovitev meščanske šole

Spomladi 1928 je trški odbor Domžale začel z akcijo za izpolnitev šolstva z ustanovitvijo meščanske šole, ki je imela splošno-izobraževalni značaj s strokovno usmeritvijo. Z zakonom iz leta 1931 so imele meščanske šole veljavo nižje srednje šole, dajale so večjo splošno izobrazbo kot višji razredi osnovnih šol, s posebnimi strokovnimi predmeti pa so usposabljele učence za obrtno-industrijske, trgovske in kmetijske

¹² Domžalec, št. 1, 23. 7. 1925.

¹³ Slovenski šolski muzej (SŠM), dokumentacijska zbirka, Vajenska šola Domžale, Obrtno-nadaljevalna šola 1920–1941; Bernik 1939, str. 174–176; Tanja Stergar, Srednja šola Domžale in njene predhodnice, *Šolstvo v domžalski občini 2014*, str. 172–173.

¹⁴ Stane Stražar, Domžale, mesto pod Goričico, Domžale: Kulturno društvo Miran Jarc Škokjan, 1999, str. 213.

poklice. Usposabljalne so jih tudi za nadaljnje izobraževanje na srednjih strokovnih šolah in učiteljskih. Meščanske šole so bile ustanovljene po državnih potrebah, lahko pa tudi na prošnjo občin, ki pa so morale poskrbeti za šolska poslopja, delavnice in vrtove, opremo in učila ter zagotoviti 30 učencev za začetni razred.¹⁵

Pripravljalni odbor, sestavljen predvsem iz obrtnikov, je ustanovitev meščanske šole v Domžalah utemeljeval z gospodarskimi, socialnimi in demografskimi razlogi ter ugodno prometno lego. Posebej je poudaril, da se je v Domžalah in okolici razvila industrija različnih panog in okrepilo obrtništvo, kar ima za posledico veliko prise-ljevanje. Delavci, obrtniki, uradniki in tudi kmetje čutijo za svoje otroke potrebo po »strokovni izobrazbi v domačem kraju, kjer stroški niso tako veliki«. Pripravljalni odbor je uspel doseči sklep trškega odbora, da bo zagotovil sredstva za izpolnitev vseh zakonsko določenih pogojev, za podporo ustanovitvi domžalske osnovne šole pa je organiziral tudi sestanek okoli sto predstavnikov vseh občin kamniškega okraja. Na njem so se pokazala nasprotja s kamniško mestno občino, ki je smatrala, da je le Kamnik kot sedež okrajnih oblasti upravičen do meščanske šole. Domžalski predstavniki so uteme-ljevali večjo ustreznost njene ustanovitve v trgu Domžale posebej z dejstvom, da nanj gravitira nad tisoč šoloobveznih otrok. Pripravljalni odbor je v okrožnici domžalskim občanom tudi zagotovil, da ne bodo dodatno davčno obremenjeni, in poudaril, da bo ustanovitev meščanske šole »okrepilo občinsko gospodarstvo«.¹⁶ Priprave na začetek delovanja meščanske šole v Domžalah pa so bile spomladi leta 1929 zaradi političnih sprememb po uvedbi kraljeve diktature prekinjene, nadaljevale pa so se šele po koncu velike gospodarske krize v novih političnih razmerah in po povišanju občinskega pro-računa s sredstvi ponovno okrepljenega gospodarstva.

Trški odbor Domžale je v začetku leta 1938 kupil stavbo za bodočo meščansko šolo, ki pa jo je moral na zahtevo banovinskih in okrajnih oblasti pred odprtjem adap-tirati. Po posredovanju slovenskih ministrov v osrednji vladi je minister za prosveto julija 1938 podpisal odlok o odprtju Državne mešane meščanske šole v Domžalah ter določil za plačevanje njenih materialnih stroškov poleg domžalske še 11 sosednjih ob-čin, ki so spadale v njen šolski okoliš. Največje finančno breme je prevzela trška občina Domžale, ki je v celoti krila vse stroške za prenovno šolske zgradbe, v kateri se je oktobra 1938 začel pouk. Velik vpis 126 učencev in učenk, samo iz Domžal 42, ki jih je vod-stvo šole razdelilo v tri razrede, kaže, kako velike so bile potrebe po »višji učenosti«, z njim pa je bil za več kot štirikrat presežen zakonski minimum za njeno ustanovitev. Le prvo leto je šolo obiskovalo tudi nekaj učencev s kamniškega območja,¹⁷ leta 1939 pa je bila ustanovljena meščanska šola tudi v Kamniku.

15 Melhior Rismal, Gradivo za zgodovino meščanske šole, druga knjiga, str. 353–355. Avtor je pro-blematiko meščanskih šol celovito obdelal v petih delih oziroma devetih knjigah, 1957–1960, rkp. v Knjižnici SŠM.

16 Domžalec, št. 1, 16. 7. in št. 2, 27. 7. 1929; Bernik 1939, 158–159; Občinski poročevalec, slav-nostna številka, 30. 11. 1964; Miroslav Stiplovšek, Meščanska šola v Domžalah 1938–1945, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 84–85.

17 Bernik 1939, 163–164.

Učitelji in učenci domžalske meščanske šole leta 1940 (hrani Milan Flerin).

Iz delno ohranjenega arhivskega gradiva meščanske šole je mogoče dobiti podatke o številu učencev in učenek v posameznih razredih kot tudi o uspešnosti njihovega šolanja. Največji osip je bil prvo leto, v šolskem letu 1941/41 pa je nad dvesto učencev in učenek obiskovalo tri razrede s šestimi vzporednicami, število predmetnih učiteljev pa se je od začetnih štirih povečalo na enajst.¹⁸ Ob začetku delovanja je bil ustanovljen upravni odbor iz predstavnikov domžalske in sosednjih občin, ki je skrbel za materialne izdatke šole. Leta 1940 se je odločil, da bo šolsko stavbo dozidal, končanje del pa je preprečila okupacija. Upravni odbor pa je moral skupaj z učiteljskim zborom in starši sprejeti tudi sklep o usmerjenosti šole po drugem letniku. Glede na značaj gospodarstva na ožjem domžalskem območju so sklenili, da bodo v tretjem razredu začeli izvajati program za industrijsko-obrtno smer, na željo okoliških občin pa je meščanska šola za potrebe kmečkega okoliša nudila učencem na šolskem vrtu tudi nekaj praktičnega znanja iz agrarnih panog.¹⁹ Meščanska šola »je pomenila veliko pridobitev ne le za Domžale, ampak tudi za vse okoliške občine«²⁰, bila pa je tudi predhodnica povojnega domžalskega srednjega šolstva.

18 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Dom (žale) 46, Državna meščanska šola Domžale 1938–1945, teh. enota 1.

19 Anton Gaspari (ravnatelj), Nekaj podatkov iz uničene kronike, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije 1945–1955*, (ur. Etbin Bojc), Domžale: gimnazija, 1955, str. 14–16.

20 Milan Flerin, Domžalska gimnazija, *ibid.*, str. 5.

Učenci in učenske meščanske šole so septembra 1941 nadaljevali šolanje na nemški glavni šoli – Hauptschule, ki je delovala do marca 1945. Nemške šolske oblasti so leta 1942 končale dograditev šolske stavbe, v katero se je zlasti v zadnjem obdobju vojne občasno nastanila nemška vojska in s tem onemogočila izvajanje pouka, šolske prostore pa je tudi precej poškodovala. Glavna šola svojih ponemčevalnih in ideoloških ciljev zaradi odpora narodno zavednih učencev ni uspela uresničiti. Slovenski učenci so v njej »pridobili določena znanja, ki so jih z velikimi prizadevanji takoj po koncu vojne na tečajih dopolnili in nadgradili ter si ustvarili pogoje za nadaljnje šolanje ali za poklic.«²¹

Razmah poklicnega in strokovnega šolstva v Domžalah po velikem napredku industrije, obrti in trgovine 1945–1992

Po koncu vojne je v Domžalah in okolici prišlo do velikih sprememb na gospodarskem in šolskem področju. Za poveljna leta je bila značilna nagla rast industrije, po štiriletnem nemškem šolstvu pa sta na izobraževalnem področju prelomnici preoblikovanje meščanske šole v nižjo gimnazijo oktobra 1945 in tri leta kasneje ustanovitev Usnjarskega tehnikuma kot prve srednje šole v Domžalah. Velik gospodarski, socialni, demografski, šolski in kulturni napredek pa je bila leta 1952 temelj tudi za pomembno upravno spremembo z oblikovanjem Mestne občine Domžale z 9400 prebivalci, ki je bila v teritorialnem pogledu jedro sedanje Občine Domžale.

Na gospodarskem področju so predvojna industrijska podjetja, ki so bila po letu 1945 nacionalizirana, do srede petdesetih let število zaposlenih podvojila na okoli 3500. Poveljna državna politika je zavrla zasebno obrtništvo, vse privatne trgovine pa so bile ukinjene. Tako je bilo v Domžalah le okoli 150 zasebnih obrtnikov z okoli 300 zaposlenimi, nekaj državnih obrtnih delavnic, s trgovino pa sta se ukvarjali dve državni podjetji. V Domžalah je od leta 1950 delovala tudi banka.²²

Do leta 1958 so se z domžalsko občino združile štiri sosednje in tako je nastala nova Občina Domžale z okoli 27.500 prebivalci. Na gospodarskem področju je bila tudi v razširjeni občini najpomembnejša panoga industrija, naglo sta se krepili obrt in trgovina, osredotočeni zlasti na ožjem domžalskem območju, vzhodni del občine pa je bil pretežno kmetijski.²³ Sredi sedemdesetih let je bilo v industriji zaposlenih 6.600 delavcev in delavk,²⁴ največ v tovarni kovčkov in usnjenih izdelkov Toko (1200),²⁵ katera je bila največja v usnjarsko-galanterijski panogi v Jugoslaviji. Vsa velika pod-

21 Ibid., str. 7.

22 ZAL, Dom, 23, letna poročila Mestne občine Domžale; Stiplovšek 2012, str. 77–88.

23 Jernej Lenič, Nekaj poglobitvenih značilnosti razvoja domžalske občine po osvoboditvi, *Zbornik Občine Domžale*, Domžale: Kulturna skupnost, 1979, str. 243–245.

24 Milan Marolt – Franc Škerjanc, Gibanje gospodarstva v letih 1965 do 1975, ibd., str. 303.

25 Stražar, 1999, str. 465.

Učenci 3. razreda in učitelji Vajenske šole za razne stroke ob koncu šolskega leta 1957/58 (hrani Milan Flerin).

jetja so se uveljavila ne le kot najpomembnejši proizvajalci na jugoslovanskem trgu, temveč tudi kot pomembni izvozniki.²⁶ Medtem ko se je industrijska rast umirila, pa sta v sedemdesetih in osemdesetih letih razcvet doživeli trgovina in zlasti obrt. Sredi sedemdesetih let je bilo v trgovinah že okoli 750 zaposlenih.²⁷ Število obrti in v njej zaposlenih delavcev je do konca osemdesetih let naraščalo veliko hitreje od slovenskega povprečja. Leta 1988 je število obrtnih obratov naraslo na 1300, o izjemnih uspehih domžalskega drobnega gospodarstva pa je pisalo tudi jugoslovansko časopisje.²⁸ Samo od obrtnih dejavnosti se je v občinski proračun doteklo skoraj 60 odstotkov sredstev, kajti industrija je morala večino svojih finančnih obveznosti odvajati v državni proračun. Občina je lahko v svojem proračunu namenila večja sredstva tudi za šolstvo in izboljšanje gmotnega položaja pedagoškega kadra.²⁹

Uspešno domžalsko gospodarstvo zagotavlja dobre pogoje za šolstvo

Domžalska industrijska podjetja, trgovina in obrt so uspešno poslovala in zagotavljala dober zaslužek zaposlenim. To dejstvo je pomembno vplivalo na odločitev večine občanov, da so na treh referendumih od leta 1969 glasovali za petletne samo-

26 Karel Kušar, Razvoj nekaterih delovnih organizacij na območju domžalske občine, *Zbornik Občine Domžale* 1979, str. 323–367.

27 Marolt, Škerjanc 1979, str. 306.

28 Domžale – jugoslovanska Japonska, Občinski poročevalec, št. 78, 24. 4. 1988 (povzetek članka iz beograjskih Novosti, št. 8, 23. 3. 1988).

29 Peter Primožič, tedanji župan Občine Domžale, ustni vir.

prispevke zlasti za gradnjo šolskih prostorov. S sredstvi samoprispevka in občinskega proračuna so bili do konca osemdesetih let rešeni prostorski problemi vseh centralnih in podružničnih osnovnih šol, leta 1989 tudi za sedanjo Srednjo šolo Domžale. Pri zagotavljanju prostorskih pogojev in tudi opreme je bila domžalska občina med najuspešnejšimi v Sloveniji.³⁰

Nagla rast industrije, obrti in trgovine je na razvoj šolstva vplivala tudi z demografskimi posledicami. Domžale kot občinsko gospodarsko središče so imele v začetku sedemdesetih let že nad 8000 prebivalcev.³¹ Zato so po šolski reformi leta 1958 do začetka sedemdesetih let nastale v Domžalah tri osemletke, naraščalo pa je tudi število učencev v osemletkah v Dobu in Mengšu ter v novi osemletki v Preserjah pri Radomljah, ker so njihovi šolski okoliši obsegali tudi industrijske kraje.³²

Širitev poklicnega izobraževanja

Toda neagrarne gospodarske panoge so s svojimi kadrovskimi potrebami vplivale zlasti na povojni razmah poklicnega in strokovnega izobraževanja v Domžalah. Obrtno-nadaljevalna šola se je leta 1948 preimenovala v Šolo za učence v gospodarstvu, imenovali pa so jo tudi vajenska šola.³³ Nova prelomnica je bilo leto 1961, ko je nastal Strokovni izobraževalni center Domžale, pouk vajencev pa se je začel v novi šolski zgradbi. V prvih povojnih letih je vajensko šolo obiskovalo do največ 160 učencev. V obdobju 1951–1961 je obiskovalo šolo okoli 1200 vajencev, največ iz kovinarske, lesne, usnjarsko-galanterijske in oblačilne stroke.³⁴ V okviru Strokovnega izobraževalnega centra je prišlo do pomembne spremembe sredi šestdesetih let, ko so po dograditvi delavnic pedagoški delavci za vajence poleg teoretičnega pouka začeli izvajati še praktičnega, ki so se ga dotlej učili pri mojstrih. Letno se je šolalo okoli 300 vajencev, po sto v vsakem letniku. Poglavitni financer je postalo Industrijsko montažno podjetje IMP iz Ljubljane, za katerega so tudi usposabljali kvalificirane delavce. Nova pomembna organizacijska sprememba pa je bila leta 1972 oblikovanje Poklicne kovinarske in usnjarsko galanterijske šole, ki se je sedem let kasneje vključila v novi Center srednjih šol Domžale.³⁵

V izvajanje poklicnega izobraževanja se je sredi šestdesetih let zlasti za slušatelje ob delu vključila tudi Delavska univerza Domžale. Ta je z ustreznimi strokovnimi predavatelji organizirala izobraževanje za pridobitev visoke kvalifikacije za kovinarje,

30 Andreja Pogačnik Jarc, Prizadevanja za napredek šolstva v domžalski občini, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 32–36.

31 Jernej Lenič, Prebivalstvo domžalske občine, *Zbornik Občine Domžale* 1979, str. 260.

32 Jakob Černe, Nekateri kazalci razvoja družbenih dejavnosti v Občini Domžale, *ibid.*, str. 279–283.

33 SŠM, Vajenska šola raznih strok v Domžalah, statistično gradivo do leta 1951; Stergar 2014, str. 172–174.

34 Občinski poročevalec, slavnostna številka, 30. 11. 1964.

35 Stražar, 1999, str. 213–216, Stergar, 2014, str. 174–175.

*Nova šola za poklicno izobraževanje leta 1961
(Stane Stražar, Domžale – mesto pod Goričico 1999, str. 218).*

električarje in galvanizerje, ki se jih je udeležilo okoli 380 slušateljev. V okviru Delavske univerze je delovala tudi šola za poklicne šoferje, organizirala pa je tudi strokovno izobraževanje za predelavce iz tekstilnih tovarn.³⁶

Ob poklicnem izobraževanju se je razvijalo splošno in srednje strokovno šolstvo. Meščanske šole, iz katerih je bilo nadaljnje šolanje omejeno, so po koncu vojne zamenjale nižje gimnazije. Te so pomenile v primerjavi z osnovnim šolstvom višjo stopnjo splošnega izobraževanja, po opravljeni mali maturi pa je bilo mogoče nadaljevati izobraževanje na vseh srednjih šolah. Še v okviru domžalske meščanske šole je v poletnih mesecih 1945 tečaje za izpolnitev pogojev za šolanje na nižji gimnaziji obiskovali 320 kandidatov, učencev nekdanje nemške glavne šole. Oktobra 1945 se je začel pouk na nižji gimnaziji Domžale, v kraju pa je delovala tudi sedemletna osnovna šola. Ministrstvo za prosveto je v Domžalah dovolilo tudi odprtje petega razreda, torej prvega razreda višje gimnazije.³⁷ V domžalsko gimnazijo, ki je imela tedaj šolski okoliš razširjen na vse okoliške občine, se je prvo leto vpisalo 287 učencev v pet razredov, ob desetletnici pa je imela 540 učencev.³⁸ Njeno ravnateljstvo si je spomladi 1946

36 20 let Delavske univerze Domžale (ur. Karel Kušar), Domžale: Delavska univerza, 1979, str. 11–13.

37 ZAL, Dom. 46, teh. enota 3; Desetletno poročilo domžalske gimnazije, str. 44; Miroslav Stiplovšek, Nižja gimnazija Domžale 1945–1958, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 94–95.

38 Desetletno poročilo domžalske gimnazije, str. 44.

prizadevalo, da bi ministrstvo za prosveto dovolilo v Domžalah odprtje šestega razreda gimnazije, a ni uspelo. V prvi polovici leta 1948, ko se je odločalo o popolni gimnaziji v kamniškem okraju, je ravnateljstvo Državne nižje gimnazije v dopisih ministrstvu za prosveto ustreznost njenega sedeža v Domžalah posebej utemeljevalo z njihovo veliko gospodarsko vlogo. Poudarilo je, da petletni plan predvideva še nadaljnjo okrepitev Domžal kot največjega industrijskega centra v kamniškem okraju, že sedaj pa je število tovarniških delavcev nad 2000. Toda velika prizadevanja ravnateljstva za popolno gimnazijo niso dobila ustrezne podpore političnih forumov, občini pa tudi ni uspelo zagotoviti internata. Tako je bila s šolskim letom 1948/49 ustanovljena popolna gimnazija v Kamniku, kjer so nato nadaljevali šolanje domžalski dijaki.³⁹

Usnjarsko šolstvo v Domžalah, »žarišče jugoslovanskega usnjarstva«

Razočaranje zaradi neuspeha v prizadevanjih za popolno gimnazijo je delno ublažila ustanovitev Usnjarskega tehnikuma leta 1948 kot prve srednje šole v Domžalah. Na odločitev beograjske generalne direkcije in ljubljanske glavne direkcije za usnjarsko industrijo glede ustanovitve Usnjarskega tehnikuma za potrebe slovenske in jugoslovanske usnjarske industrije v Domžalah je vplivala krajevna tradicija te panoge. Po propadu slamnikarske industrije so v njenih opuščenih tovarniških zgradbah v drugi polovici tridesetih let začeli obratovati usnjarna ter dve usnjarsko-galanterijski podjetji.⁴⁰ V Usnjarskem tehnikumu je s šolskim letom 1948/49 začelo šolanje 38 dijakov. Njegovo vodstvo je moralo v sodelovanju z ustanovitelji in podjetji poskrbeti za zagotovitev ustreznih prostorov za teoretično in praktično izobraževanje. Zanj je bila leta 1949 pomembna izgradnja nove usnjarne, ustrezno izvajanje pouka številnih splošnoizobraževalnih in strokovnih predmetov je omogočila leta 1952 izgradnja nove šole, za sprejem dijakov iz vse Slovenije in drugih jugoslovanskih republik pa tudi iz tujine pa je bila pomembna leta 1955 izgradnja dijaškega doma z veliko zmogljivostjo. Naslednje leto se je Usnjarski tehnikum preimenoval v Tehniško srednjo usnjarsko šolo Domžale, v njenem okviru pa sta delovala tudi Inštitut za usnjarstvo in industrijski obrat. Tako so Domžale postopoma postale »žarišče jugoslovanskega usnjarstva« tako glede »vzgoje kot tudi napredka«. ⁴¹

39 ZAL, Dom. 49, Osnovna šola Šlandrove brigade, teh. e., 1; SŠM, šolska mapa nižje gimnazije Domžale; Milan Mehle, Deseta obletnica gimnazije v Domžalah, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije*, str. 17; Stiplovšek, 2014, str. 96–97.

40 Stiplovšek 1993, str. 434.

41 Domžalski vestnik, št. 1, 29. 8. 1954; Razvoj srednjega usnjarskega šolstva je podrobno osvetlila Tanja Stergar (Resinović) v delih 50 let: od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale, Domžale: Srednja šola Domžale 1999, str. 7–22; Od Usnjarskega tehnikuma do Gimnazije: iz zgodovine domžalskega srednjega šolstva, *Stiplovškov zbornik* (ur. Dušan Nečak), Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete (Historia št. 10), 2005, str. 477–484; Stergar 2014, str. 175–286.

*Usnjarski tehniki in prva generacija galanterijskih tehnikov
s profesorji ob zaključku šolskega leta 1963/64
(50 let: od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale 1999, str. 30).*

Začetek izobraževanja galanterijskih tehnikov

Zaradi srednjega izobraževanja galanteristov⁴² za potrebe treh slovenskih galanterijskih podjetij, predvsem za domžalski Toko, se je leta 1961 z razširitvijo šolskega programa dotedanje ime šole spremenilo v Tehniška srednja usnjarska galanterijska šola Domžale. Novi ustanovitelji šole so morali poskrbeti tudi za njeno financiranje, strokovne kadre ter opremo. Šolanje galanterijskih tehnikov se je uspešno razvijalo, kar so pokazale tudi letne razstave njihovih kakovostnih izdelkov. Program za usnjarske tehnike pa je bil tak, da je omogočal njihovo zaposlitev tudi v kemični industriji, ki je bila v Domžalah dobro razvita. Srednja šola je organizirala tudi večerni oddelek za galanteriste in usnjarje, za slednje tudi šolanje za dijakke iz tujine. Njeno delovanje pa so ovirale finančne težave. Te so rešili tako, da so delavnice in Inštitut za usnjarstvo priključili tovarni Toko, financiranje Dijaškega doma pa je prevzelo podjetje IMP, ki je imelo v kovinarskem oddelku poklicne šole največ vajencev. Ureditvi gmotne problematike je leta 1973 sledila ustanovitev Centra srednjih šol, v katerega so se združile Tehniška srednja usnjarska in galanterijska šola in Ekonomska srednja šola, leta 1979

⁴² Od šolskega leta 1954/55 je potekalo izobraževanje galanteristov le na vajenski šoli (Stergar 2014, str. 174).

pa se je vanj glede na uvajanje usmerjenega izobraževanja vključila še Poklicna kovinarska in usnjarsko galanterijska šola.⁴³ Tako je bilo poklicno in srednje strokovno izobraževanje združeno v okviru enega šolskega zavoda.

Potrebe po ekonomskih in administrativnih kadrih

Ekonomsko srednješolsko izobraževanje je imelo v Domžalah že daljšo tradicijo. V prizadevanjih za izboljšanje izobrazbene sestave zaposlenih v industriji, bančništvu in trgovini so že leta 1963 v okviru Ekonomske srednje šole v Ljubljani v Domžalah odprli oddelek za študij ob delu.⁴⁴ Leta 1973 pa je začela v okviru matične šole v Domžalah delovati redna Ekonomska srednja šola, v katero se je nato vsako leto vpisalo iz domžalske občine dovolj dijakov za dva oddelka v vseh štirih razredih.⁴⁵ Dopolnilno izobraževanje odraslih za kadrovske potrebe gospodarstva in javne uprave je v povezavi z matičnimi šolami v sedemdesetih letih organizirala tudi Delavska univerza Domžale. Največji obisk je imela dvoletna administrativna šola, za potrebe tekstilne industrije sta v Domžalah delovala oddelka Srednje tehniške tekstilne šole in delovodska šola tekstilne smeri, takšna šola pa je delovala tudi za strojnike. Te programe je obiskovalo nad 350 slušateljev ob delu.⁴⁶

Uspešno reševanje prostorskih pogojev za delovanje Srednje šole Domžale

V okviru Tehniške srednje usnjarske galanterijske šole so v začetku osemdesetih let glede na povečanje proizvodnje usnjarske konfekcije začeli z izobraževanjem usnjarsko-konfekcijskih tehnologov. Zaradi uresničevanja mreže šol usmerjenega izobraževanja so morali v okviru Centra srednjih šol prenehati z izvajanjem izobraževanja ekonomskih tehnikov, ki je bilo preneseno na Ekonomsko srednjo šolo v Kamnik. Ob tej programski spremembi se je Center srednjih šol leta 1984 preimenoval v Srednjo kovinarsko in usnjarsko šolo.⁴⁷

Srednja kovinarska in usnjarska šola je v drugi polovici osemdesetih let v sodelovanju z Občino Domžale posebno pozornost posvetila izboljšanju prostorskih pogojev za izvajanje teoretičnega in praktičnega pouka. Do leta 1988 so zgradili nove delavnice in učilnice pri vajenski šoli, z dvema velikima prizidkoma k zgradbi usnjarsko galanterijske šole pa so bili do šolskega leta 1989/90 izpolnjeni pogoji za sodobno izvajanje srednješolskega pouka.

Tako je bil do osamosvojitve Slovenije ugodno rešen dolgoletni pereč problem šolskih prostorov tudi za poklicno in strokovno izobraževanje, leta 1992 pa se je Srednja kovinarska in usnjarska šola preimenovala v Srednjo šolo (SŠ) Domžale.⁴⁸

43 Občinski poročevalec, št. 16, 21. 11. 1980; Stergar 2014, 174–183.

44 Stražar 1999, str. 219.

45 Občinski poročevalec, št. 11, 20. 12. 1973; Stražar 1999, str. 219.

46 20 let Delavske univerze Domžale 1979, str. 29.

47 Stergar 2014, str. 183–184.

48 Ibid., str. 184–186.

Združitev Poklicne in strokovne šole ter Gimnazije v Srednjo šolo Domžale leta 2002

Velike družbeno-politične spremembe na prelomu osemdesetih in devetdesetih let so imele velike posledice tudi v razvoju gospodarstva in šolstva v zadnjem desetletju 20. stoletja. Razpad Jugoslavije je pomenil za večino večjih podjetij na domžalskem področju izgubo pomembnega ali celo največjega trga, koncu usmerjenega izobraževanja pa so sledile nove šolske reforme. V procesu prilagajanja novim gospodarskim razmeram so številna podjetja z bogato tradicijo propadla. Še kasnejšo splošno gospodarsko krizo pa so preživela le tri domžalska podjetja kemične, papirne in tekstilne industrije, ki so leta 2010 zaposlovala okoli 1650 delavcev in delavk. Za razliko od industrije so krizo uspešno prestala manjša podjetja, ki jih je bilo v okviru Obrtno-podjetniške zbornice Domžale nad 3000 in so s 10500 delovnimi mesti v občini zagotavljala kar okoli 60 odstotkov zaposlitve. Izjemno je porasla trgovska dejavnost in na domžalskem območju je poleg manjših trgovin delovalo šest velikih trgovskih centrov. S petimi podružnicami bank se je do leta 2010 razmahnilo tudi bančno poslovanje. Za to obdobje je značilna nadaljnja demografska rast zlasti Domžal, tudi zaradi priseljevanja številnih prebivalcev, ki so bili sicer zaposleni v Ljubljani in sosednjih občinah.⁴⁹

S propadom usnjarske industrije – konec izobraževanja usnjarjev

Na izvajanje izobraževalnih programov SŠ Domžale sta v drugi polovici devetdesetih let vplivala zlasti propad usnjarsko-galanterijske industrije in hiter napredek trgovske dejavnosti. Tovarna Toko je za slovenski trg proizvajala le desetino galanterijskih izdelkov, s propadom Jugoslavije in Sovjetske zveze pa je izgubila skoraj dve tretjini tržišča. Sledilo je naglo upadanje proizvodnje in zaposlitve. Novi lastniki so do leta 1998 ukinili proizvodnjo v Domžalah in jo v skromnem obsegu z okoli 200 zaposlenimi preselili v nekdanjo čevljarstvo tovarno v Lukovici, kjer pa je Toko deloval le še kratek čas.⁵⁰ SŠ Domžale si je s številnimi ukrepi prizadevala ohraniti šolanje usnjarsko predelovalnih tehnikov. Toda proslavi 50-letnice tehniškega izobraževanja usnjarjev spomladi 1998 je jeseni sledil konec vpisa v ta program, za katerega po propadanju »paradne veje domžalske industrije in obrti« ni bilo zanimanja med osmošolci.⁵¹

Razcvet trgovine in začetek trgovskega izobraževanja

Ukinitev tega učnega programa je že v kratkem času nadomestil uspešen razvoj trgovskega izobraževanja, ki se je začel jeseni 1995. Največje trgovsko podjetje

49 Toni Dragar, Ob šestdesetletnici ustanovitve Mestne občine Domžale, *Nastanek Mestne občine Domžale leta 1952*, 2012, str. 4–5.

50 Franci Zupanc, tehnični direktor tovarne Toko, ustni vir.

51 Stergar 2014, str. 186–188.

Napredek je imelo leta 1994 že 780 zaposlenih. Tedaj se je po združitvi s še dvema trgovskima podjetjema preimenovalo v Vele Domžale s skoraj 1300 zaposlenimi. V domžalski občini so nastale tudi številne zasebne trgovine. Po oceni je bilo konec devetdesetih let v trgovinski dejavnosti v domžalski občini okoli tisoč zaposlenih, v kamniški Kočni, ki je bila v sestavi Vele, pa še okoli 250. Kadrovske potrebe trgovske stroke so izjemno porasle,⁵² kar je ugodno vplivalo na naglo povečevanje učencev v trgovskem programu. Tega so po triletnem šolanju trgovca leta 1998 nadgradili z dvoletnim diferencialnim programom, po katerem je bilo mogoče pridobiti naziv ekonomsko-komercialni tehnik.

SŠ Domžale je tak dualni sistem uvedla tudi za kovinarsko stroko. Po triletnem izobraževanju, v katerem so vajenci del praktičnega pouka spet opravljali pri delodajalcih, je bilo od šolskega leta 1993/94 mogoče nadaljevati dvoletno šolanje za pridobitev naziva strojni tehnik.⁵³ Pred reorganizacijo je SŠ Domžale v šolskem letu 2001/02 obiskovalo 751 učencev in dijakov. Na trgovskem programu jih je bilo 476, od teh 182 na ekonomsko-komercialni smeri in 255 na strojništvu, 20 usnjarjev, ki so se vpisali jeseni 1997, pa je zaključevalo šolanje.⁵⁴

V Srednji šoli Domžale tudi Gimnazija

Občina Domžale si je prizadevala, da bi čim večjemu številu osmošolcev v Domžalah omogočila tudi splošno gimnazijsko izobraževanje. Intenzivna prizadevanja za ustanovitev domžalske gimnazije so potekala pozimi 2001/02 in ponovila se je ostra polemična razprava z Občino Kamnik, kakršna je bila že leta 1948, ko sta ravnateljstvo nižje gimnazije in Občina Domžale predlagala, da bi bil zaradi velikega gospodarskega in demografskega napredka sedež popolne gimnazije v Domžalah. Akcija za ustanovitev domžalske gimnazije se je uspešno končala 31. decembra 2002 z vladnim ustanovnim aktom za SŠ Domžale.⁵⁵ Domžalski občinski svet je že na decembrski seji ob sklepu za prevzem soustanoviteljstva zagotovil tudi precejšnja sredstva za ureditev učilnic in opremo za kabinete za gimnazijski pouk.⁵⁶ Občinski svet je na korespondenčni seji 7. februarja 2002 sprejel Sklep o ustanovitvi SŠ Domžale z dvema enotama, Poklicno in strokovno šolo ter Gimnazijo.

Županja Cveta Zalokar Oražem je ob enotni podpori temu »zgodovinskemu« projektu poudarila, da z njim niso želeli nikomur škodovati in da je bil edini cilj Občine Domžale ustvariti »nekaj dobrega za svoj kulturni in gospodarski razvoj ter prihodnost svoje mlade generacije«. Gimnazija se je tako po enoletnem delovanju v šolskem letu 1945/46 »vrnila v Domžale«. Programska razširitev oziroma reorganizacija SŠ Domžale je tako zanjo velika priložnost, da poklicno in strokovno izobraževanje,

52 Peter Primožič, član uprave Vele, ustni vir.

53 Stergar 2014, str. 188.

54 Slamnik, št. 1, 25. 1. 2002.

55 Stergar 2014, str. 189.

56 Delo, 14. 12. 2001.

Srednja šola Domžale po dograditvi prizidkov (Šolstvo v domžalski občini 2014, str. 171).

ki ima v Domžalah bogato tradicijo, nadgradi še z gimnazijskim splošnim izobraževanjem, pedagoški kader pa si mora prizadevati, da postane domžalska gimnazija enako kakovostna kot že nekatere nove gimnazije zunaj velikih mest.⁵⁷ Za šolanje na domžalski gimnaziji se je odločilo ustrezno število osmošolcev za odprtje dveh oddelkov v šolskem letu 2002/03.⁵⁸

Odločitev za programsko razširitev SŠ Domžale se je izkazala za pomembno prelomnico v razvoju šolstva v domžalski občini, njena pričakovanja o pomembnem izboljšanju možnosti za nadaljnje izobraževanje po koncu osnovne šole pa so se v celoti izpolnila. V šolskem letu 2015/16 je SŠ Domžale obiskovalo 652 učencev in dijakov, od teh 474 v Poklicni in strokovni šoli in 178 v Gimnaziji, v 27 oddelkih in sedmih programih. Poklicno izobraževanje za potrebe obrti in trgovine se je izvajalo za inštalaterje strojnih instalacij, avtokleparje in trgovce (skupaj 220) učencev, na srednji strokovni stopnji pa so se šolali strojni in ekonomski tehniki ter tehniki računalništva. Štiriletna šola za računalniške tehnike je začela delovati leta 2010, v šolskem letu 2014/15 pa je imela že 174 dijakov. V poklicni in strokovni šoli prevladujejo dijaki z območja nekdanje velike domžalske občine, precej pa jih je tudi s kamniškega območja. Na osmih oddelkih Gimnazije je približno polovica dijakov iz treh domžalski devetletk, drugi pa so iz devetletk v Dobu, Lukovici, Moravčah, Mengšu in Trzinu. SŠ Domžale je med redkimi zavodi, ki združujejo poklicno, strokovno in splošno gimnazijsko izobraževanje. Vse tri vrste šolstva so dobro obiskane, kakovost izobraževanja pa kaže tudi devet gimnazijskih in strokovnih zlatih maturantov. Dijaki SŠ Domžale se uspešno uveljavljajo tudi v zunajšolskih dejavnostih. Sodelujejo tudi v mednarodnem programu MEPI, ki izvira iz Velike Britanije, ter so tudi med prejemniki zlatih odli-

⁵⁷ Slamnik, št. 2, 15. 2. 2002.

⁵⁸ Ibid., št. 8-9, 12. 7. 2002.

čij.⁵⁹ Reorganizacija SŠ Domžale leta 2002 je zlasti z novim gimnazijskim programom še povečala število dijakov z domžalskega območja, ki po opravljeni maturi lahko nadaljujejo visokošolski in višješolski študij, z njo pa si je mesto Domžale še utrdilo vlogo pomembnega območnega izobraževalnega središča.

Povzetek

Industrializacija domžalskega območja se je začela sredi 19. stoletja z nastankom slamnikarskih tovarn, s katerim je sovpadala ustanovitev prve osnovne šole v Domžalah leta 1864. Po prvi svetovni vojni je vzporedno s propadanjem slamnikarske industrije nastalo 20 podjetij osmih industrijskih panog z nad 1700 zaposlenimi. Naglo sta se razvijali tudi obrt in trgovina, kar je imelo za posledico leta 1921 ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole, leta 1938 pa začetek delovanja meščanske šole industrijsko-obrtni smeri.

Po letu 1945 se je z novim razmahom neagrarnih panog še razširilo poklicno izobraževanje, leta 1948 pa je v Domžalah začela delovati prva srednja šola Usnjarski tehnikum za potrebe jugoslovanske usnjarske industrije. Potrebe industrije, obrti in trgovine do konca 20. stoletja so vplivale na izobraževanje usnjarskih, galanterijskih, usnjarsko-konfekcijskih, strojnih, tekstilnih in ekonomskih tehnikov. Poklicno, strokovno in gimnazijsko izobraževanje je od leta 2002 združeno v Srednji šoli Domžale, ki je uvedla tudi program za računalniške tehnike. Velik gospodarski napredek v povojnih desetletjih je ugodno vplival tudi na reševanje problemov splošnega šolstva v domžalski občini. Domžale so postopoma postale pomembno izobraževalno središče tudi za sosednje občine.

Viri in literatura

Arhivski viri:

Arhiv SŠ Domžale, statistično gradivo.

SŠM, dokumentacijska zbirka, Vajenska šola raznih strok Domžale.

SŠM, dokumentacijska zbirka, šolska mapa nižje gimnazije Domžale.

ZAL, Dom. 23, letna poročila Mestne občine Domžale.

ZAL, Dom. 46, Državna meščanska šola Domžale 1938–1945, teh. e. 1.

ZAL, Dom. 49, Osnovna šola Šlandrove brigade, teh. e. 1.

59 Arhiv SŠ Domžale, statistično gradivo; mag. Primož Škofic, direktor SŠ Domžale in ravnatelj Gimnazije, ustni vir.

Časopisni viri:

Delo, 14. 12. 2001.

Domžalec, št. 1, 23. 7. 1925

Domžalec, št. 1, 16. 7. in št. 2, 27. 7. 1929.

Občinski poročevalec, slavnostna številka, 30. 11. 1964.

Domžalski vestnik, št. 1, 29. 8. 1954.

Občinski poročevalec, št. 11, 20. 12. 1973.

Občinski poročevalec, št. 16, 21. 11. 1980.

Občinski poročevalec, št. 78, 24. 4. 1988.

Slamnik, št. 1, 25. 1. 2002.

Slamnik, št. 2, 15. 2. 2002.

Slamnik, št. 8-9, 12. 7. 2002.

Rismal, Melhior, Gradivo za zgodovino meščanske šole, 1–9, 1957-1960, rkp. v knjižnici SŠM.

Ustni viri:

Peter Primožič, župan in član uprave Vele.

Mag. Primož Škofic, direktor SŠ Domžale in ravnatelj Gimnazije.

Franci Zupanc, tehnični direktor tovarne Toko.

Literatura:

Bernik, Franc, Zgodovina fare Domžale, Kamnik: samozaložba, 1923.

Bernik, Franc, Zgodovina fare Domžale, druga knjiga, Groblje – samozaložba, 1939.

Brojan, Matjaž, Slamnata sled Domžal: 300 let slamnikarstva, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika 2012.

Černe, Jakob, Nekateri kazalci razvoja družbenih dejavnosti v Občini Domžale, *Zbornik Občine Domžale* 1979.

Desetletno poročilo domžalske gimnazije 1945–1955 (ur. Etbin Bojc), Domžale: gimnazija 1955.

Dragar, Toni, Ob sedemdesetletnici ustanovitve Mestne občine Domžale, *Nastanek Mestne občine Domžale* leta 1952, 2012.

20 let Delavske univerze Domžale (ur. Karel Kušar), Domžale: Delavska univerza 1979.

Gaspari, Anton, Nekaj podatkov iz uničene šolske kronike, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1945–1955, 1955.

Flerin, Milan, Domžalska gimnazija, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1955.

Karlovšek, Metka, Ustanovitev osnovne šole v Domžalah leta 1864 in njen razvoj do druge svetovne vojne, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.

Kušar, Karel, Razvoj nekaterih delovnih organizacij v domžalski občini, *Zbornik Občine Domžale* 1979.

Lenič, Jernej, Nekaj poglobitvenih značilnosti razvoja domžalske občine po osvoboditvi, *Zbornik Občine Domžale* 1979.

- Lenič Jernej, Prebivalstvo domžalske občine, *Zbornik Občine Domžale* 1979.
- Marolt, Milan – Škerjanc, Franc, Gibanje gospodarstva v letih 1965–1975, *Zbornik Občine Domžale* 1979.
- Mehle, Milan, Deseta obletnica gimnazije v Domžalah, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1955.
- 50 let: od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale (ur. Tanja Resinovič- Stergar), Domžale: Srednja šola 1999.
- Pogačnik Jarc, Andreja, Prizadevanja za napredek šolstva v domžalski občini, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stergar, Tanja, Od Usnjarskega tehnikuma do Gimnazije: iz zgodovine domžalskega srednjega šolstva, *Stiplovškov zbornik* (ur. Dušan Nečak), Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete (Historia 10) 2005.
- Stergar, Tanja, Srednja šola Domžale in njene predhodnice, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stiplovšek Miroslav, Propad slamnikarske industrije in razvoj novih industrijskih panog na domžalskem območju 1918–1941, *Zgodovinski časopis* 47, 1993, št. 3.
- Stiplovšek Miroslav, Nastanek Mestne občine Domžale leta 1952: pomembna prelomnica v upravnem razvoju domžalske občine, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika 2012.
- Stiplovšek Miroslav, Razvoj Domžal od vaškega naselja do mesta in izobraževalnega središča, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stiplovšek, Miroslav, Meščanska šola v Domžalah 1938–1945, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stiplovšek, Miroslav, Nižja gimnazija Domžale, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stražar, Stane, Domžale: mesto pod Goričico, Domžale: Kulturno društvo Miran Jarc Škocjan 1999.
- Šolstvo v domžalski občini: zbornik ob 150 – letnici ustanovitve osnovne šole v Domžalah (ur. Andreja Pogačnik Jarc), Domžale: Občina 2014.

*Zusammenfassung****Einfluss der Wirtschaft auf die Entwicklung der Bildung in der Gemeinde Domžale 1864-2002******Von der Gründung der Grundschule in Domžale bis zur Reorganisation der Mittelschule Domžale******Miroslav Stiplovšek***

Die Industrialisierung im Bereich Domžale begann in der Mitte des 19. Jahrhunderts mit der Gründung von Stroh-Fabriken, die mit der Gründung der ersten Grundschule in Domžale im Jahr 1864 zusammenfiel. Nach dem Ersten Weltkrieg entstanden, parallel zum Untergang der Strohindustrie, 20 Unternehmen aus acht Zweigen mit mehr als 1700 Angestellten. Handwerk und Handel haben sich schnell entwickelt, was zur Gründung der Handwerksschule in 1921 und der Gewerblich-Industriellen Bürgerschule in 1938 führte.

Der Aufschwung der nichtlandwirtschaftlichen Zweige nach dem Jahr 1945 verbreitete die Berufsbildung. In 1948 wurde in Domžale die erste Mittelschule, das Leder Technikum, für die Bedürfnisse der jugoslawischen Lederindustrie gegründet. Der Industrie-, Handwerks- und Handelsbedarf bis Ende des 20. Jahrhunderts beeinflussten die Ausbildung der Leder-, Galanterie-, Lederkonfektions-, Maschinen-, Textil- und Wirtschaftstechniker. Seit 2002 sind die Berufs-, Fach- und Gymnasialbildung in der Mittelschule Domžale vereinigt, die auch ein Programm für Computertechniker einführte. Der große wirtschaftliche Fortschritt in den Nachkriegsjahrzehnten hatte einen positiven Einfluss auf die Lösung der Allgemeinbildungsprobleme in der Gemeinde Domžale. Schrittweise wurde Domžale auch für die benachbarten Gemeinden ein wichtiges Bildungszentrum.